

Tidigare artiklar

1. Sveriges största kollektiva massutvandring
2. Erik Janssons uppväxt och första predikningar
3. "Vetemjöls-Jesus" i Hälsingland

Kommande artiklar

5. Jagad, förföljd och misshandlad
6. Erikjansarna i Torstuna och Österunda
7. Emigrationen till Nordamerika
8. Resan över Atlanten
9. Bishop Hill – den svenska kolonin på prärien
10. Mordet på Erik Jansson, guldrusch, krig och kolonins upplösning
11. Erik Janssons ättlingar i USA
12. USA-ättlingar till erikjansare från Torstuna och Österunda

Erik Jansson 1808-1850
Uppväxten 1808-1829
Predikanten 1830-42
Profeten 1843-44
Sektledaren 1844-45
Kolonibyggar 1846-1850

4. Profet och sektbildare

I förra artikeln berättade vi om Janssons predikoresor i Hälsingland 1843-44 där han vann stora framgångar och skaffade sig många anhängare, men också fiender, särskilt bland kyrkans präster, som nu börjat neka erikjansare nattvarden därför att de vägrade delta i högmässans syndabekännelse – enligt profeten var de ju "syndfria". Under våren 1844 började erikjansarna dessutom att hålla egna möten under statskyrkans gudstjänsttid. Nu kände Erik Jansson att det var dags att bryta med kyrkan och bilda sin egen församling ...

Men hur gick det med det? I den här artikeln redogör för det centrala i Janssons troslära och förkunnelse. Vi beskriver hans predikostil och berättar om hur han såg på sig själv och sin roll som profet.

Under hösten 1844 bildade Erik Jansson i Hälsingland sin egna utomkyrkliga (separatistiska) sekt. Själv utgav han sig för att vara en gudasänd profet, genom vilken Guds ande talade. *"Jag är profeten Erik Jansson, med nycklarna till himmelns portar."* Erik Jansson liknade sig alltså vid "Frälsaren" och drog med sina 12 apostlar fram genom bygderna, hyllad som profet.

Janssons lära och förkunnelse

Kristen fundamentalism

Erik Janssons lära är en egenartad kristen bokstavstrogen bibeltro. I sektens centrum står Jansson som den inspirerade förkunnaren av sanningen efter nästan två tusen års vantro: *"Erik Jansson kom med det sanna ljuset liksom Gud i skapelsens stund framkallade ljus uti mörkret."*

Janssons ord var Guds ord och därför ofelbara. De trogna var fullkomligt syndfria som Gud själv, men trogna var bara de som trodde på Erik Jansson, alla andra var fördömda. *"Den mig föraktar, han föraktar Gud själv"*.

Bibelns moralbud skulle hållas till sina yttersta konsekvenser. Anhängarna var till exempel förpliktad att fyrfalt ersätta "orättfånget

gods" samt att hjälpa änkor och faderlösa. Men att tala osanning gentemot trons fiender var lovvärt. Jansson förbjöd också sina anhängare att besöka den allmänna gudstjänsten. Och straffet för dem som bröt mot Janssons bud var hårt: *"Den som envetet felar mot ett bud eller bejakar det minsta tvivel skall Gud till pris och lov brinna uti evig eldspina i sjöar av eld och svavel"*.

Bibelns språk och bilder

Erik Jansson hade ett jätteminne ur vilket han citerade långa bibeltexter, eller hittade på ordvändningar som liknade bibelord. Han talade och levde alltså med bibelns språk och bilder och fann slagfärdigt lämpliga bibelställen i sin polemik med meningsmotståndare. Han sökte sig främst till hårda och dömande uttalanden i bibeln, ofta sådana präglade av gammaltestamentlig vedergällningstro.

Erik Janssons talekonst

Erik Jansson reste på nätterna och predikade på dagarna, ofta 3-5 timmar i sträck. När han talade höll han ofta ögonen slutna. Han hade en stor retorisk talang och talade med en sträv röst, som ofta övergick i falsett. När han riktigt kom i gasen rann fradgan ur munnen på honom.

Människor lyssnade gärna till hans våldsamma värtalighet och greps av hans eldiga förkunnelse om "Kristus, Försonaren, som dödar syndalusten hos den omvända människan och gör henne fri från synd". Med sin hypnotiskt, suggestiva förkunnelse om bibeln som den levande källan och trons befriande kraft att ge syndfrihet slog han an bland religiöst sökande människor, främst i läsmiljön, där många våndades under kravet på daglig ånger och bättring.

På många, även motståndare, utövade hans blick och handslag en magnetisk verkan. Han log beständigt och i hans blick låg en hypnotisk makt – vilket kan förklara hans makt över sina anhängare. Opponenterna bemötte han med hånfulla tillmälen och förbittrade kraftord. Själv var han en "profet", som hade uppenbarelser, botade sjuka och drev ut djävlar.

Ökat motstånd i Hälsingland

Motståndet mot Erik Jansson

Med framgångarna växte Erik Janssons högmod och självgodhet. Med detta växte även motståndet mot honom, hans lära och hans anhängare. Många protokoll i kyrkoråd och sockenstämmor vittnar om bekymmer och oro över Janssons framfart. Lärostrider blossade upp och skapade söndring och oenighet inom församlingar samtidigt som familjer splittrades. Tidningarnas utförliga skildringar av hans framfart skapade en storm av ovilja i hela landet mot Jansson.

Tumultet i Källeräng

Den 6 nov 1844 hade Erik Jansson ett stort möte hos Olof Olsson i Källeräng. Dagen efter kom kyrkoherde Landgren dit för att tala Jansson tillrätta. Det blev ett dramatiskt möte med tumultartade

scener. Den 18 november kallades Jansson att inställa sig till urtima ting i Näsbyn i Delsbo socken för att stå till svars för sitt handlande. Med bara en halvtimmes avbrott varade rannsakingen från klockan 11 på förmiddagen till 1 på natten. Janssons taktik gick ut på att angripa sina motståndare. Han anklagade kyrkoherde Landgren för att ha uppträtt "brutalt och förolämpande" vid mötet i Källeräng, något som närvarande vittnen förklarade var osant. Landgren fanns med på rättegången, men blev ofta svarslös då domaren bad honom att bekräfta eller dementera Janssons hänvisningar till olika bibelhänvisningar.

Under hela rättegången uppträdde Jansson mycket trotsigt och försökte slingra sig undan besvärande frågor. Han hade stora svårigheter att försvara sig för anklagelsen om att han, som hade hustru och barn, försökt förföra en av sina kvinnliga anhängare. Kvinnan, *Carin Ersdotter* från Nyåker, var nämligen själv närvarande och kunde ge en för Jansson komprometterande version av händelsen. Stämningen från åhörarna var hatisk mot Erik Jansson. Domaren tvekade och ville släppa honom fri, men överröstades av en enhällig nämnd, som beslöt att han skulle stanna kvar i häktet för fortsatta förhör i fler socknar, bland annat i Alfta och Norrala.

Fritagen från fångtransport och ständigt jagad

Då han några dagar senare skulle föras till länshäktet i Gävle överfölls fångtransporten den 21 november i Bergviken av tre maskerade erikjansare, som befriade sin profet.

Erik Jansson blev nu en jagad man av myndigheterna. Han fick hålla sina predikningar i smyg på undanskymda platser och när han färdades mellan olika byar och gårdar var han förklädd, ofta i kvinnokläder. I närheten av Grängsbo höll sig Jansson dold i en fåbodstuga på Broddanäs, vid sjön Lössnan. Fåbodens ägare, som var motståndare till erikjansarna, fick nys om saken och tog roteknekten med sig för att undersöka hur det förhöll sig med ryktet. När bonden förstod att Jansson verkligen fanns i fåboden satte han knekten som vakt utanför dörren och begav sig iväg för att tillkalla länsman. När bonden kom tillbaka med länsman var stugan tom, men långt ute på sjön syntes Jansson ro i en eka. Han har flytt genom fönstret, påstod knekten.

I nästa artikel

Jansson ställning blev alltmer ohållbar. Allt oftare ställdes han inför rätta och varnades av domkapitlet med landsförvisning. Men han blev aldrig förklarad sinnessjuk. Hur ser Jansson på sina möjligheter att fortsätta med sin förkunnarverksamhet? Finns det någon framtid för honom och hans sekt? I så fall, var och hur?

Håkan Wall

Tecken med blankslag.

Serietext:	504	mindre grad
Ingresstext:	753	större grad
Brödtext:	6 215	normal grad
Faktarutor:	503	mindre grad
Bildtexter:	1 022	mindre grad
Totalt:	8 997	

/1 bild med bildtext och 1 faktaruta/

Skrifter av Erik Jansson

I några småskrifter, däribland en katekes, uppställd i frågor och svar, utvecklar han sin lärouppfattning.

- Några sånger samt böner (1846; 2:a uppl. 1857)
- En härlig beskrifning på människans tillväxt, då hon helt är, enl. Johannes 15 cap., inympad i det sanna vinträdet Christo (1846)
- Ett afskedstal, till alla Sveriges innevånare, som har föraktadt mig, den Jesus hafver sändt etc. (1846)
- Förklaring öfver den hel. skrift, eller cateches, författad i frågor och svar (1846).

Så här beskrivs Erik Jansson i ett domstolsprotokoll från hösten 1845.

”Anklagad som är 35 år gammal, röjer icke i sitt utseende något ovanlig eller vidrigt. Han är av vanlig mans växt, mager och av god kroppsbyggnad samt alltid välklädd i blå rock.

Han har ljusbrunt hår, magert bleklagt ansikte med utstående kindknötar, insjunkna kinder, spetsig rak näsa, rund haka, blå insjunkna ögon, medelmåttigt stor mun med tunna, hårt tillslutna blå läppar, ovanligt långa och breda tänder i övre delen av munnen, samt saknar yttersta delen av ett finger.

Erik Jansson är begåvad med livlig föreställningsförmåga och intagen av religiös rörelse, lider han av ett extaserat tillstånd, gränsande till partiell sinnesrubbing under i övrigt bibehållna själskrafter och utan tecken av något kroppsligt lidande.

Dess i minnet upfattade verbala samling av bibelspråk, deras kombinationer, tillämpningar och förklaringar, efter egna som synes orubbliga åsikter, utvisa mer än vanlig fattningsförmåga hos en i övrigt rå och obildad människa”.